

Barbora Žďánská: *Ekumenismus a mezináboženský dialog v době globalizace a v kontextu trvale udržitelného rozvoje. Pohled Tomáše Halíka.* Fakulta humanitních studií UK, Praha 2008, 80 s.

Proměny religiozity v pozdně moderní, globalizující se společnosti, včetně nového vstupu náboženství do veřejného prostoru, v současnosti patří mezi nejvýznamnější témata sociálních studií a jejich relevance je nezpochybnitelná i v případě sociální a kulturní ekologie. Ne-li pro nic jiného, tedy proto že celá řada ekologů a/nebo proklamátorů konceptu trvale udržitelného rozvoje vychází z vlastního náboženského zázemí – příkladem může být třeba zesnulý Bohuslav Blažek – a mnohé náboženské organizace zároveň patří mezi nejviditelnější mediátory diskusí na tato témata – typicky třeba velké protestantské církve, nejen ve Skandinávii. Zpracování uvedené problematiky v díle Tomáše Halíka, mediálně nejviditelnějšího „reprezentanta“ české katolické církve, je proto třeba jednoznačně přivítat; naneštěstí je to to jediné, co lze na předložené diplomní práci pochválit. Kromě partikulárnějších nedostatků, které ji činí prakticky neobhajitelnou, je totiž třeba vznést tři výhrady obecnějšího rázu.

(1.) Je otázkou, je-li relevantní nakládat s dílem žijícího autora, navíc Čecha, jako s teologickým či filosofickým „klasikem“, rozebírat jeho názory, jakoby byly „tesány do kamene“? Přes Halíkův nepochybný současný význam není samozřejmě vůbec jisté, co z jeho díla – nadto leckdy značně popularizujícího – přetrvá soud času, ani to, jakým směrem se jeho názory budou ubírat v budoucnosti. V této situaci bych se velice přimlouval za to, aby se – měly-li už být zkoumány představy a koncepce Tomáše Halíka – výzkum ubíral cestou sociologického rozboru jeho významu a vlivu, nikoli filosoficko-teologické „analýzy“ jeho názorů (dobrá vodítka pro to ve svých dílech připravili P. Fiala a J. Spousta, diplomantka je však bohužel neměla v ruce).

(2.) I pokud však přijmeme užitou perspektivu, diplomní práce jako každý odborný text musí mít kriticko-analytický rozměr, nepředstavovat pouhé „převyprávění“ Halíkových názorů a textů. B. Žďánské se to k její škodě nepodařilo. Sestavila vlastně jen jakousi „Halíkovu čítanku“, aniž zkoumala zdroje jeho uvažování, kontext promluv a v neposlední řadě relevanci jeho tvrzení z multidisciplinární perspektivy.

(3.) Volba T. Halíka jako autora zabývajícího se fenomény ekumenismu a mezináboženského dialogu v souvislosti s globalizací je nesporná, jeho vázanost na koncept trvale udržitelného rozvoje je ovšem mnohem menší – je-li vůbec jaká – a v práci působí spíše jen jako „berlíčka“ zdůvodňující její předložení na Katedře kulturní a sociální ekologie. Čtenář se z ní nedozvídá, čím Halík přispívá této perspektivě nebo nakolik ji využívá, stejně jako chybí jeho zasazení do širšího kontextu křesťanských autorů uvažujících v těchto intencích či naopak všech diskutérů daného tématu. Možná by stačilo, byl-li by v tomto směru rozebrán alespoň český prostor, existuje však již i domácí literatura pojednávající prolínání náboženství a ekologie v širším rámci (např. D. Lužný).

Práce je sice logicky strukturována, avšak jen v nejobecnějším smyslu, resp. na první pohled. Začíná položením otázek, pak následuje popis pramenů a metodologie, oddíl věnovaný obecnému popisu sledovaných pojmů/kategorií a vlastní jádro – jejich výskyt v dílech T. Halíka. Zde jen připomínám, že ze čtyř témat (globalizace, ekumenismus, mezináboženský dialog a trvale udržitelný rozvoj) se dvě značně prolínají, což by snad tolik nevadilo, jedno – poslední uvedené – však zcela chybí! Závěr na s. 72-77 vlastně jen opakuje, často doslovně, zjištění uvedená výše, chybí mu syntetický rozměr a neodpovídá pochopitelně na otázku, čím významným Halík přispěl úvahám o trvale udržitelném rozvoji anebo *vice versa*.

Oddíl nadepsaný „Metodologie“ napřed popisuje téma a prameny, pak přidává velice obecná tvrzení o metodě (s. 8-10); k obojímu však musím být kritický. Je-li „hlavním zdrojem ... pět knih Tomáše Halíka[,] vydaných po roce ... 2000“ (s. 8), je to trochu málo, neumožňuje to především postihnout dlouhodobější vývoj jeho myšlení. Ke všem sledovaným tématům totiž existují významné paralely již z devadesátých let, nanejvýš ve formě časopisecky publikovaných studií a textů, ale i ještě dřívější, většinou samizdatová pojednání. Zadruté však jde z hlediska práce B. Žďánské o nepravdivé tvrzení: na s. 21 a často i později se výrazně zabývá programem Desetiletí duchovní obnovy, který vzniknul už v osmdesátých letech. Pracuje s ním ovšem, bohužel, „de-kontextualizovaně“, namnoze jako by šlo o text srovnatelný se současnou Halíkovou publicistikou (s dokumentem je takto pracováno zejm. na s. 28, ač v následující kapitole autorka explicitně zmiňuje jeho vznik). Halíkovo dílo má být dále zkoumáno srovnáním s jinými autory, (1.) s dosti nesourodou trojicí teologů (Štampach, Hošek, Rahner), (2.) se sociology a politology píšícími o globalizaci (Bauman, Giddens, Huntington) a (3.) s oficiálními dokumenty o trvale udržitelném rozvoji. V prvních dvou případech je problematická volba osob, která je spíše nahodilá a nesvědčící o dobrém přehledu v teologických či sociálně-vědních diskusích daného tématu, ač právě ten – resp. oba – by měl být základním východiskem. Třetí perspektiva však působí vyloženě jako nonsens: buď měly být zkoumány individuální příspěvky teoretiků, jako v prvních dvou případech, anebo s těmito dokumenty srovnávány kupříkladu oficiální církevní deklaráce o mezináboženském dialogu; „propojení“ oběho navozuje přinejmenším nesourodý dojem. Konečně v případě popisu metody svého zkoumání se Žďánská skrývá za obecná tvrzení, aby nemusela říci, že práce vůbec žádnou teoreticky zdůvodněnou a reflektovanou metodologii vlastně nemá. Podstatné by sice bylo třeba odlišení významu a poslání textu z hlediska autora a jeho sociální recepce, jež uvádí s odkazem na Ricoueura (s. 10), to však v předložené diplomní práci nebylo provedeno.

Obdobně závažné nedostatky shledávám v prvním oddíle, který je věnován přiblížení dále sledovaných témat a kategorií (s. 11-24). Čtyři výše zmíněné pojmy totiž vlastně nejsou vysvětleny, jsou jim pouze připsány určité charakteristiky (zejm. v případě globalizace), vůbec se s nimi nepracuje analyticky. Jedním z důvodů nepochybně je nevhodně zvolená sekundární literatura. Pojem globalizace je totiž přiblížen z děl A. Giddense a Z. Baumana, z nichž zejména druhý je více moralistou než analytikem, ač jeho kniha nepostrádá sociologickou hloubku – B. Žďánskou však bohužel nerozpoznanou, a zcela chybí stěžejní práce reflektující tematiku náboženské globalizace (J. Beckford, P. Beyer, *The Globalization Project*). Ekumenismus je vyložen úzce z pozice pokoncilního katolicismu, především z díla K. Rahnera. Jeho definice coby „úsilí znovu sjednotit všechny křesťany různých vyznání“ či tvrzení, že jeho „nejdůležitějším činitelem ... je katolická církev“ (obojí s. 14), by se, obávám se, nesetkaly s kladným přijetím mimo její hranice. Nadto ani Rahner není vysvětlen v úplnosti (v daném kontextu chybí především jeho konceptualizace „anonymního křesťanství“, ačkoli se s ní nereflektovaně později pracuje na s. 42), natož kriticky analyzován, z domácí literatury postrádám alespoň práce P. Filipiho a O. I. Štampacha (*Nástin ekumenické teologie*; k jiným jeho dílům bylo v práci přihlíženo). Diskuse o „náboženství“ rovnou začíná nesprávným tvrzením: český termín „náboženství“ je odvozen od „[patření] na Boha“ a nikoli z latinského termínu *religio* (od *religere*, „znovu spojit“; s. 15), nadto o pár stránek dál autorka tvrdí pravý opak (s. 44)! Diskusi o „dělení náboženství podle počtu Bohů“ (s. 16) si také mohla odpustit, protože jde o výrazně etnocentrický a v moderní literatuře již překonaný přístup, který navíc právě T. Halík explicitně odmítá (Žďánská o tom píše, aniž by si to uvědomila, např. na s. 38); i kdybychom ji však přijali, obávám se, že ani „někde ve Starém zákoně“ nejde doložit údajný židovský henoteismus (s. 16), ten byl jen výsledkem nepochopení a protináboženské kritiky některých autorů 19. a první poloviny 20. století.

K mezináboženskému dialogu konečně opět chybí relevantní literatura (P. L. Berger, D. Eck, The Pluralism Project).

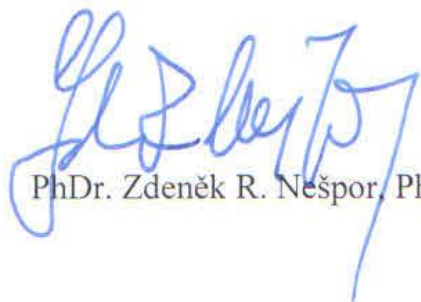
Je-li jádrem práce přiblížení Halíkovy reflexe uvedených témat (druhý oddíl, s. 25-71), základní výhrady k němu již byly uvedeny na počátku mého posudku a proto zde jen připomenu některé – z této perspektivy, bohužel ne obecně – méně významné nedostatky:

- Tvrzení o univerzalitě křesťanského Boha (s. 27) či okcidentálním charakteru ekumenického hnutí (s. 28) jsou (možná nechtěně a každopádně nereflektovaně) křesťansko- a etnocentrická a oprávněně vyvolávají pravý opak toho typu dialogu, o který liberální křesťané usilují (Halík nevyjímaje): i jiní bohové mohou být univerzální a nadto nejsou tak hegemoničtí, navíc – jak důkladně ukázal M. Juergensmeyer – právě tyto dimenze mají také značný negativní potenciál.
- Program Desetiletí duchovní obnovy musí být vykládán v dobovém kontextu svého vzniku, jak to učinil kupř. J. Hanuš (další podstatný, Žďánské však bohužel neznámý autor), a sotva bych se o jeho autorech odvážil tvrdit, že chtěli „více než“ ekonomické a politické změny (s. 30). Kdyby totiž explicitně chtěli ty uvedené, zavřeli by je.
- Termíny „evangelické“ a „evangelikální“ označují něco zcela jiného a nejsou zaměnitelné (ad s. 33).
- Hledání „zejména původních“ cizích posvátných tradic, o které se T. Halík snaží (s. 39), je určitým teologickým postojem, který může mít své opodstatnění, ale měl by být podroben kritice.
- Platí to však naopak i o názoru, který kritizuje, totiž že „všechna náboženství jsou stejná, případně ... mají svoji pravdu“, o kterém bych se nadto neodvažoval tvrdit, že „v současné době převládá ... ve světě“ (s. 39).
- Nebo o tvrzení, že Trojiční dogma se může stát „východiskem pro snahy o ekumenismus a mezináboženský dialog“ (s. 43). Třeba Václav Budovec z Budova, když psal svůj *Antialkorán*, si totiž myslel pravý opak!
- Operuje-li se s Halíkovou představou médií jako „nového náboženství“ (s. 45), mimochodem velice spornou, nemělo by chybět její osvětlení, neboť jde o jednu z klíčových myšlenek tohoto autora.
- K problematice náboženského fundamentalismu, která je v práci popsána dost jednostranně (s. 48-53), chybí také opačné názory a především opět relevantní literatura (M. Juergensmeyer, G. Kepel, The Fundamentalism Project). Tvrzení, že je to únik, „berlička“ (s. 49), je asi oprávněné jen v některých případech a každopádně by mělo být doloženo, ne pouze konstatováno.
- Uvažuje-li T. Halík o „transcendentní příbuznosti“ náboženství a humoru (s. 59), jde o zjevný doklad jeho myšlenkové inspirace dílem P. L. Bergera – patrně ostatně i v řadě dalších případů. Analytik Halíkova díla by to přitom měl nejen odhalit, ale také posoudit relevanci jak vzhledem ke zdroji, tak jako nástroje pro popis sociální skutečnosti.
- Sekty (nová náboženská hnutí) a New Age nelze zaměňovat či považovat za důsledky téhož sociálního procesu (s. 62) a už vůbec k nim nelze přiřazovat *civil religion* (s. 74-75), tato „volná“ práce s pojmy přitom svědčí o zásadním nepochopení jejich vymezování nejen na poli sociologie náboženství.

Velkým nedostatkem předložené diplomní práce jsou také pravopisné chyby. Častá jsou zejména vyšínutí z vazeb (např. s. 17, 44, 51, 53, 55), opakování (např. s. 8, 68) a nesprávná interpunkce (*passim*), přičemž to vše bohužel svědčí o nezvládnutí logické výstavby textu. Abstrakt na s. 5 je více „Czenglish“ než English a nesprávně je sestaven i seznam použité literatury: u časopiseckých publikací chybí stránkové rozsahy (zcela zbytečně je pak uváděn vydavatel), u řady knih místo vydání, což jsou povinné bibliografické údaje.

Diplomní práce B. Žďánské nemá charakter vědeckého textu, nepřináší nové poznatky a neprokazuje schopnost analytického uchopení problému, jeho metodického zpracování a logické prezentace výsledků. Soubor názorů T. Halíka doplněný o nepříliš vhodně vybrané příspěvky jiných autorů při chybějících kontextuálních znalostech nelze považovat za relevantní akademický spis, avšak i jeho přínos na poli aplikované vědy považuji za zanedbatelný. Autorka nadto částečně nesplnila ani zadání, nevěnovala se problematice trvale udržitelného rozvoje, jak bylo nastíněno výše. Z těchto důvodů je předložená diplomní práce na hranici hajitelnosti, jako projev benevolence a ocenění alespoň kvantitativního rozsahu popsaného papíru ji nicméně **doporučuji k obhajobě** a hodnotím jako **dobrou** (5 b.).

V Praze dne 13. října 2008

PhDr. Zdeněk R. Nešpor, PhD.